

„Tájközelítés, tájközelítés, génmegőrzés”
Országgyűlési Nyílt Nap
(2009. május 22.)
ajánlásai

A génmegőrzésben érintett hazai szereplők és a nemzetközi összefüggéseket ismertető külföldi meghívottak részvételével, 2009. május 22-én, országgyűlési nyílt nap keretében került sor a „Tájközelítés, tájközelítés, génmegőrzés” kérdéskörök megvitatására.

Az Országgyűlési Nyílt nap résztvevői attól a meggyőződéstől vezetve, hogy

- a hazai kultúrnövényeink és használlataink genetikai alapjának védelme és további kiszélesítése fontos élelmiszer-önrendelkezési, élelmezés-, élelmiszer- és ezzel együtt nemzetbiztonsági kérdés;
- az agrárbiológiai sokféleség (az agro-biodiverzitás) fenntartása szükséges ahhoz, hogy a jövő társadalma megfelelő válaszokat tudjon adni a természeti és gazdasági kihívásokra (pl. a klímaváltozásra, a gazdasági/élelmiszerválságok következményeire);
- végzetes hibát követünk el, ha a géneróziót, a sokféleség csökkenési folyamatát tétlenül nézzük, hiszen a változatosság a dinamikus alkalmazkodás lehetőségének a biztosítója az élővilágban, de igaz ez a civilizációra is;
- a hazai génkészleteink, hagyományos fajtáink, tájközelítéink az elkerülhetetlen minőségi agrárszerkezetváltás végrehajtásának, a fenntartható, többfunkciós mezőgazdaság, a környezet- és tájközelítés elterjesztésének nélkülözhetetlen és felbecsülhetetlen értékű biológiai alapjait adják;
- a helyi agrárökológiai adottságokhoz alkalmazkodott tájközelítés – különösen az extenzív körülmények között termelők, illetve az ökológiai gazdálkodók számára – fontos szaporítóanyag-forrást is jelenthetnek;
- a hazai mezőgazdasági termelők és a helyi közösségek meghatározó szerepet játszottak és játszanak az élelmezés és a teljeskörű mezőgazdasági termelés alapját képező növényi és állati génforrások megőrzésében és továbbfejlesztésében;
- a hazai növényi génbank-hálózat, amelyben több mint százezer régi gyümölcs, szőlő, zöldség-, gyógy- és fűszernövény, valamint gabona és egyéb szántóföldi növény fajtáit, változatait tartják fenn, kiemelt fontosságú nemzeti örökségünk, közkinccsünk;
- a hazai állati génbank-hálózat szintén nemzeti közkinccsünk és örökségünk, amelyben az igen nagyszámú régi és nemes hagyományú szarvasmarha, juh, kecske, sertés, baromfi, ló, nyúl, hal, méh és egyéb használlat, továbbá sport, hobby és dísz stb. állatok fajtáit, változatait tartjuk fenn;
- egy adott tájközelítés eltűnésével a tulajdonságait meghatározó génállomány is örökre elvesz, többé nem rekonstruálható, és mással nem pótolható;
- a hasznnövények és rokonfajaik különböző területeken (természetes növénytársulások, ártéri gyümölcsösök, zártkertek, házikertek, kisgazdaságok, köztermesztés, génbankgyűjtemények és ültetvények, nemesítői alapanyag-gyűjtemények, botanikus kertek) fennmaradt formagazdaságának és használlataink őshonos fajtáinak a megőrzése fontos és összetett feladat, melynek megoldása széleskörű hazai és nemzetközi együttműködést igényel;
- a genetikai erőforrások napjainkban a meg nem újítható természeti erőforrások között egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert, ezért védelmük az egész világon kiemelt állami feladat, amelyet konkrét kötelezettségeket tartalmazó nemzetközi egyezmények (Biológiai Sokféleség Egyezmény, FAO Élelmezési és Mezőgazdasági Célú Növényi Génforrásokról szóló Nemzetközi Egyezmény) is rögzítenek;
- az elmúlt években a genetikai erőforrások megőrzésével, a hazai génbanki hálózat fenntartásával kapcsolatban komoly gondok jelentkeztek, és nyilvánvalóvá vált, hogy a feladatok ellátása a jelenlegi struktúrában és finanszírozási módon nem oldható meg, hiszen az ott őrzött értékekhez képest minimális fenntartási költségeket sem tudta az állam biztosítani, a feladatfinanszírozás feltételei nem adóttak;

- a jelenlegi intézményi/jogi/piaci környezetben a gazdálkodók egyénileg nem érdekeltek a tájfajták megőrzésében és fenntartásában, ilyen irányú tevékenységük során számos jogszabályi/vetőmagpiac-szabályozási akadállyal szembesülnek;
- a vetőmagpiaci szabályozás és a fajtaoltalmi rendszer együttesen korlátozza a termelők jogait a mezőgazdasági termelés során előállított vetőmagvak/szaporítóanyagok megővésében, felhasználásában, cseréjében;

a következő ajánlásokat fogalmazták meg.

A génbanki (ex-situ) génmegőrzés rendkívül összetett tevékenység, ami nem végezhető egyetlen kutatóintézet keretében vagy a fajtaminősítés részfeladataként. A génmegőrzés célja nem csupán a nemesítési programok pillanatnyi igényeinek kielégítése, hanem a genetikai erőforrások, a sokszínűség minden szinten történő megővése. Ezzel kapcsolatban az alábbiak javasolhatók.

- **A növényi genetikai tartalékok** megőrzésének legnagyobb és legjelentősebb intézménye a **Tápiószelei Agrobotanikai Központ**, amely az elmúlt évtizedekben igen hatékonyan végezte a magyar génmegőrzési program szakmai koordinálását, a hazai génbankok közötti és a nemzetközi kapcsolattartást. **Ezt a már bizonyítottan jól működő hálózati rendszert helyre kell állítani.**
- Külföldi példákhoz hasonlóan létre kell hozni egy un. **Genetikai Erőforrásokat Felügyelő Nemzeti Testületet**, amelynek tagjait az érintett minisztériumok delegálják. Ennek feladata a szakmai stratégia kidolgozása, a jogszabályi keretek biztosítása. Szakmai felügyelete alá tartozna a Tápiószelei Agrobotanikai Központ, amely önálló közszolgáltató költségvetési szervként koordinálná a többi hazai növényi génbankot is. Fontos annak elősegítése, hogy hasonló státuszú és az állati génbankokat koordináló szervezet is létrejöjjön a közeljövőben.
- Emellett a génbankok, valamint a civil- és gazdaszervezetek delegálásával, a Nemzeti Testület független tanácsadó szerveként célszerű működtetni a **Növényi és/vagy Állati Génbank Tanácsot**.
- **Anyagi forrásokat** kell biztosítani azon finanszírozási nehézségek feloldására, amelyeket a 2118/2006.(VI.30) Korm. határozat végrehajtása során tett **intézményi átalakítások** okoztak.
- A mezőgazdasági génmegőrzés feladataiért jelenleg az FVM felel, azonban **az intézményi struktúra széttagoltsága és alulfinanszírozottsága** miatt komoly gondot okoz a különböző intézményekben folyó génmegőrzéssel kapcsolatos tevékenységek ellátása. Ennek orvoslása érdekében át kell tekinteni a genetikai tartalékok hosszú távú gyűjteményi megőrzésének, vizsgálatának, fejlesztésének költségeit, és biztosítani kell a szükséges költségvetési forrásokat. Fontos lenne legalább 1 milliárd forintos költségvetési forrást biztosítani a génmegőrzéshez kapcsolódó kutatási célokra, a génbankokat fenntartó kutatóintézetek, az ex situ megőrzés, a nemzetközi együttműködések és a Tápiószelei Agrobotanikai Központ támogatására.
- A génmegőrzési feladatsort külön költségvetési soron kell megtervezni és finanszírozni. Ha a Tápiószelei Agrobotanikai Központ **önálló közszolgáltató költségvetési szervként** működne, akkor egyéb forrásokra is pályázhatna. Ezzel annak a lehetősége is megteremtődne, hogy a más felügyeleti körbe került intézményeknél folyó génmegőrzési tevékenységet koordinálni és részben finanszírozni lehessen.
- **A hagyományos magyar állatfajták** genetikai forrásainak ex-situ megőrzése fontos állami feladat, amelynek keretfeltételeit szintén biztosítani kell.

A fajták **helyben való (on-farm, in-situ) fenntartására és használatára vonatkozó** gazdálkodói érdekeltséget számos intézményi, jogszabályi feltétel befolyásolja. Olyan intézményi/jogszabályi feltételrendszert kell létrehozni, amely növeli a gazdálkodók érdekeltségét abban, hogy a helyi adottságokhoz alkalmazkodott fajtákat tartsanak fenn és használjanak, egyúttal segíti a genetikai sokszínűséget védő közösségi kezdeményezéseket. Ennek érdekében az alábbiak javasolhatók.

- A fajtaoltalmi, nemesítési jogok rendszere mellett **új típusú jogok (mezőgazdasági termelők jogai, kollektív tulajdonjogok, haszonmegosztás) kidolgozására és alkalmazására van szükség.**
- Lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy a **FAO - Élelmezési és Mezőgazdasági Célú Növényi Génforrásokról szóló Nemzetközi Egyezményében foglaltak maradéktalanul beépüljenek a magyar jog- és intézményrendszerbe** (nemzeti kapcsolattartó kijelölése, finanszírozási háttér biztosítása, gazdálkodói részvétel erősítése, ajánlások kidolgozása).

- A Bizottság által 2008. június 20-án elfogadott 2008/62/EK Irányelv átvételekor a tájfajtákat fenntartók/használók számára **alacsony költségeket biztosító, átlátható, a gazdálkodók részvételén alapuló fajtaelismerési és vetőmag/tenyészállat minősítési rendszert** kell kialakítani. Biztosítani kell a gazdálkodók és a helyi közösségek hozzáférését azokhoz az értékes tájfajtákhoz, amelyek eredetileg helyi közösségektől származtak, de ma már csak a génbankok gyűjteményeiben található. Külön jogszabályi keretre van szükség a „*megőrzendő fajták jegyzékéből*” kiszoruló, de megőrzésre érdemes fajták részére.
- A tájfajták fenntartásának, használatának, végtermék-előállításban való felhasználásának, piacra jutásának ösztönzésére van szükség. Ennek érdekében egyrészt **az agrár- és vidékfejlesztési támogatási rendszer átalakítására**, másrészt **jogszabályi módosításokra** van szükség:
 - Az **Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) agrár-környezetgazdálkodási (AKG) támogatásait elérhetővé kell tenni a tájfajtát fenntartó/termelő gazdálkodók számára**. Az AKG által támogatott növényfajták listáját ki kell szélesíteni, hogy az összes lehetséges értékes tájfajta támogatható legyen. Az élelmiszertermékek előállítására alkalmas, speciális tájfajták kiválasztásához és a termesztésben való kipróbálásához kezdeti támogatás szükséges.
 - Őshonos, régen honosult és táj jelegű (együtt őshonos) állatfajtáink elterjesztéséhez az ÚMVP-n belül háromszintű támogatási rendszert szükséges létrehozni, amely **a génmegőrző tenyésztőket, a fajtafenntartókat és a végtermék előállító termelőket egyaránt támogatja**. Szükséges továbbá az **ökológiai állattartás** célprogram elindítása, és az őshonos állatfajták esetében az **apaállatok** tartásának támogatása.
 - Az agrobiodiverzitás növelése érdekében **programot kell indítani a mezővédő erdősávok országos rendszerének felmérésére és visszaállítására**. Biztosítani kell, hogy erre a célra az EU-s támogatások is elérhetők legyenek.
 - Olyan **agrárkutatások finanszírozására van szükség**, amelyek feltárják a tájfajták élelmiszerfogyasztási, táplálkozási értékeit, vizsgálják az agrobiodiverzitás történeti folyamatát, amelyek jobb, minőségi termékek előállítását segítik, illetve előmozdítják a részvételi nemesítési erőfeszítéseket.
 - Fontos olyan **oktatási, kutatási és tájékoztatási programok indítása**, támogatása amelyek elősegítik, hogy a köztermesztésből kiszorult tájfajták és az elhanyagolt kultúrnövények termesztéséhez és hasznosításához kapcsolódó tudás elérhetővé váljon az érdekelt gazdálkodók/élelmiszer feldolgozók és fogyasztók számára.
 - A tájfajták, ezek szaporítóanyagai, illetve az ezekből készült termékek hozzáférhetősége érdekében fontos a **kistermelői élelmiszerfeldolgozás és közvetlen értékesítés megkönnyítése**. Ennek eszköze lehet a kistermelői rendelet ételszerűbbé tétele; a tájfajtákra épülő élelmiszertermékpálya szereplőinek összekapcsolása; az állati termékek közvetlen háztól értékesítési feltételeinek átgondolása; a TЭСZ-re vonatkozó rendelet áttekintése.
 - A tájgazdálkodás eredményeként előállított helyi, friss és egészséges élelmiszer számára **utat kell találni a közétkeztetés felé**. Fontos, hogy a helyi önkormányzatok a közbeszerzési gyakorlatban jelenleg kizárólag érvényesülő költséghatékonsági szempont helyett a „*legkedvezőbb ajánlat elve*” alapján a helyi, egészséges, minőségi alapanyagokból dolgozó étkeztetőket részesíthessék előnyben.
 - Lehetővé kell tenni, hogy azok **a tenyésztők, állattartók jussanak legelőterülethez, vagy annak a terméséhez, szénájához, akik őshonos legelő állatokat tartanak**. Ennek érdekében az állami területek bérleteinek megújításakor az MNV ZRt-nek előnyben és anyagi kedvezményben kell részesítenie ezeket a termelőket.
 - Kiemelt fontosságú, hogy az őshonos állatfajták alapvető genetikai értékei **fajtatiszta és fajtafenntartó tenyészetekben** fennmaradjanak, ezt ne veszélyeztessék az intenzív, iparszerű tartási és takarmányozási módszerek.
 - A **földrajzi, eredetmegjelölési, ill. hagyományos, különleges terméki árjelző rendszer hazai alkalmazásának erősítésével és ösztönzésével** segíteni kell, hogy az adott tájak természeti erőforrásaihoz (genetikai erőforrások, talaj, víz, klíma, tájfajta vetőmagok és növények, stb.), illetve hagyományos feldolgozási módszereihez kapcsolódó termékek versenyképesek legyenek a hazai és európai piacon.

- A génmegőrzés érdekében mozgósítható **közösségi cselekvések elősegítése fontos feladat**. A gazdálkodói fajták fenntartása és fejlesztése rendszerint közösségi tevékenységként zajlik. A helyi vetőmagrendszerek, a gazdálkodói vetőmaghálózatok és vetőmaggyűjtemények létrehozásának elősegítése, a rövid értékesítési láncok fenntartása, kiépülésének elősegítése helyi gazdaságfejlesztési kérdés. Az őshonos állatok megőrzése érdekében a tenyésztő egyesületek jelentőségének és szerepének növelésére van szükség.

A genetikai erőforrások megőrzéséről – a téma több tárcát érintő jellegére, a genetikai erőforrások kérdésének jelentőségére, valamint a probléma súlyosságára tekintettel – **kormány-előterjesztés** készítése szükséges. **Az Országgyűlési Nyílt Nap résztvevői felkérlik ezért az Országgyűlést**, hogy határozat formájában kezdeményezze a Kormánynál a tájgazdálkodással, tájfajtákkal, génmegőrzéssel kapcsolatos részletes helyzetelemzés készítését és javaslatok kidolgozását. Kérje fel továbbá a Kormányt, hogy az így összeállított stratégiai elemzést és fejlesztési, törvényalkotási, költségvetési és intézményi javaslatokat terjessze a törvényhozás elé.

Budapest, 2009. május 22.

A Nyílt Nap résztvevői nevében és a szervezők képviselőiben:

Font Sándor s.k.
a Magyar Országgyűlés
Mezőgazdasági Bizottságának
elnöke

Dr. Ángyán József s.k.
a Szent István Egyetem
Környezet- és Tájgazdálkodási
Intézetének
igazgatója

Bordás Varga Nóra s.k.
az Ökoforrás Közhasznú
Alapítvány
ügyvezetője

Bela Györgyi s.k.
a Szent István Egyetem
Környezet- és Tájgazdálkodási
Intézete
Környezeti Társadalomkutató
(ESSRG) csoportjának
kutatói munkatársa

Dr. Rodics Katalin s.k.
a Környezetvédelmi és Vízügyi
Minisztérium
Biodiverzitás Osztályának
vezetője

Sándor István s.k.
a Mezőgazdasági és
Vidékfejlesztési Minisztérium
Mezőgazdasági Főosztályának
vezetője

Kiegészítő javaslatot tett:

Dr. Bodó Imre, Debreceni Egyetem, Állattenyésztéstudományi Intézet, Debrecen

Dr. Gyulai Ferenc, Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet, Gödöllő

Dr. Hajas Pál, FAO és EU tanácsadó, Agroservice Kft., Kozárd

Horváth Lajos, MgSzH Agrobotanikai Központ, Tápiószéle

Dr. Kozár Ferenc, MTA, Növényvédelmi Kutatóintézet, Budapest

Dr. Márai Géza, Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet, Gödöllő